

POVIJESNI POGLED NA PASTORALNO DJELO CRKVE

Živan BEZIĆ

Budući je povijest crkvenog dušobrižništva jedan od važnih izvora pastoralke, potrebno je ukratko ocrtati i njezin historijski hod. Kako je „historia magistra vitae”, njezino će poznavanje dobro doći i današnjem pastiru.

U povijesti pastorala lako je uočiti dva paralelna toka: jedan u kojem je pastoral bio uglavnom puka praksa, bez svoga teoretskog i znanstvenog produblјivanja (praxis, actio pastoralis), i drugi tok koji je pratio pastoralnu praksu, te je prerašao iz pastoralne akcije u pastoralku kao znanost, tj. osvijestio se u jednoj znanstvenoj teološkoj disciplini (theoria, scientia, theologia pastoralis). Iako su obe pastoralne struje tekle uporedo, praksa je ipak prednjačila, nije imala vremena da čeka na svoje teoretsko pokriće i opravdanje.

PASTORALNA PRAKSA

Prvim dušobrižnikom u povijesti bio je, dakako, sam stvoritelj i najveći ljubitelj ljudskih duša – Gospodin B o g. On je već prve ljude posinio, a o njegovoj očin-skoj skrbi govori nam svaka stranica Sv. pisma. Tu čitamo kako je on sam postupao s ljudima (Adam, Kain, Noa...) i kako su pastoralno djelovali njegovi pomazanici i poslanici (Abraham, Mojsije, suci, kraljevi, proroci, leviti). Ezekijel nam je dao i prve biblijske pastoralne tekstove.

U Novom savezu stupa na pozornicu povijesti uzor svih dušobrižnika – Isus K r i s t, Bogočovjek, Mesija, Veliki svećenik, Navjestitelj radosne vijesti i Dobri pastir koji daje život za ovce svoje. Oko sebe je okupio čet u učenika, odgojio ih za apostole, postavio ih za pastire i stupove Crkve i njima povjerio evangelizaciju svijeta. Svoje pastoralno poslanje položio je u crkvene ruke.

Otada se C r k v a – postavljena da nastavi Kristovo djelo – brine za duhovno dobro čovječanstva, vodi ga spasenju. Apostoli određuju sebi nasljednike (biskupe), rede svećenike za pomoćnike (prezbiterij), postavljaju dakone i osnivaju prve kršćanske zajednice. Krste se odrasli, za obraćenike se osnivaju katekumenati i šalju misionari na sve strane. Svi se vjernici smatraju kršćanskim misionarima i revnuju za Kristovu stvar. Glavna se briga posvećuje dobroj pripravi za krštenje i

jakosti u vjeri. Prva središta vjerskog rada su gradovi i prvi kršćanski pastoral je gradski pastoral. U njima se formiraju biskupije, a kasnije kad se kršćanstvo proširilo i na sela, župe i njihove filijale.¹ Crkva raste kroz životno i krvno svjedocanstvo vjere (mučenici), preko heroizma i svetosti svojih vjernika i pastira, usprkos teškim i dugim progonima. Kad se pojavljuju prve hereze i raskoli, Crkva se bori za svoje jedinstvo i katolicitet. Pojavljuju se prve monaške udruge. Polako niče kršćanska literatura i umjetnost (u kojoj dominira lik Dobrog pastira).

Srednji vijek je postavio Crkvu pred vrlo tešku zadaću: obraćenje i pokrštavanje barbarskih naroda. Crkva je to uspješno obavila, ali na brzinu, pa se još dugo među pukom mogu naći ostaci poganstva. Ona se sada učvršćuje na selima i razvija seoski pastoral. Župski sistem je posvuda raširen i prihvaćen. Na svoju nesreću Crkva se dala zaplesti u mreže feudalnog poretka. Papa postaje vladar, biskupi i opati velikaši, puca jaz između „višeg” i „nižeg” klera, pa onda između klerikata i laikata. Pojavljuju se simonija, investitura i patronatsko pravo, te Crkva mora voditi tešku borbu za svoju slobodu. Pastoralno djelo prihvaćaju i novi crkveni redovi (benediktinci, franjevci, dominikanci i dr.) skupa s brojnim bratovštinama. Grade se divne katedrale, stvara teološka znanost i otvaraju prva sveučilišta na inicijativu Crkve.

Kako je obitelj, životna sredina i društveni život potpuno prožet kršćanstvom, katehizira se samo u kući, a kerigma se zanemaruje. Liturgija je u punoj cijeni, ali je prati pretjerani ritualizam, pa čak i dosta veliko praznovjerje. Nastaju brojne pučke pobožnosti, hodočašća, kult Gospe, svetaca i njihovih relikvija. Pod utjecajem irskih monaha ispovijed postaje česta, ali se misa suviše privatizira. Na žalost, crkveni pastiri postaju gospoda, nadarbenici, igraju se feudalaca i nisu uvijek na doličnoj visini.

Nakon nekih neuspjelih reformi (Clinyjski pokret, Grgur VII., prosjački redovi) u 16. vijek donosi Crkvi revolt reformacije. Mjesto da je obnovi, Luther unosi u Crkvu raskol, krivovjerje, rušenje tradicija i vjerske ratove. Moralni i crkveni život je teško uzdrman. Nastaju raskoli i sekte na sve strane. Kršćanstvo je temeljito pocijepano. Tridentinski sabor pokušava provesti pravu reformu: brani katoličku vjeru, uvodi biskupske vizitacije, dužnost rezidencije, kanonizira instituciju župa, osniva sjemeništa, naređuje katehizaciju, obnavlja liturgiju itd. Sad nastupa era administrativne centralizacije i klerikalizacije Crkve. U obrani od protestantizma teologija, apologetika i homiletika postaju previše polemične. Pojavljuje se novo zlokobno načelo: *cujus regio, illius religio*. Na pastoralnu arenu stupaju isusovci koji su stekli velike zasluge za katoličko školstvo i nauku.

Izdržavši mnoge kušnje humanizma, renesanse i reformacije, vjera katoličkog puka biva ugrožena novim pogibeljima: racionalizma, deizma, prosvjetiteljstva, جوزefinizma, jansenizma, galikanizma i baroknog mentaliteta. Crkva se brani u Evropi i započinje misionarski rad u Amerikama, Indiji i Kini. Posvećuje veliku brigu odgoju klera, pučkim misijama, obnovi pastoralna i askeze. Širi se pobožnost Srcu Isusovu, a vjeronauk uvodi u državne škole i pišu brojni katekizmi. Pobož-

¹ Potanje o tome ž. BEZIC, *Geneza župe (Služba Božja, br. 2, g. 1978.)*.

nost se individualizira (pričest i propovijed izvan mise) i trijumfalizira (korovi, polifonija, raskoš, parade).

Francuska revolucija potresa Evropu i Crkvu, otvara put ateizaciji i unosi nove ideje u puk. Negdje crkveni ljudi uvidaju da se treba otcijepiti od feudalnog sustava, a drugdje su na to prisiljeni. Gradanski stalež se afirmira u društvu i Crkvi. Industrijalizacija stavlja crkvu pred nove probleme urbanizacije, proletarizacije masa, buržuskog liberalizma, znanstvenog pozitivizma i socijalnih sukoba (kapitalizam, socijalizam, komunizam). Izgubivši radnički stalež, Crkva prihvaća socijalnu akciju i reforme. Nanovo izgrađuje gradski pastoral, osniva crkvene organizacije, stvara katoličku akciju, proširuje misionarski rad, bori se protiv destruktivnih gibanja u svijetu (modernizam, materijalizam, ateizam), rada sve nove i nove redovničke zajednice, produbljuje karitativni i socijalni rad.

Dekristijanizacija koja je zahvatila Evropu još prije, u XX. stoljeću jača i raste nakon svakog svjetskog rata. Sekularizacija javnoga života, laicizam, scijentizam, egzistencijalizam, agnosticizam i radikalni humanizam sve više uzimaju maha. Poslije oktobarske revolucije ateizam u mnogim zemljama postaje službena religija. Unutar same Crkve opaža se nedostatak autoriteta, moralni laksizam, irenizam i pokret „nove teologije” u njezinim raznim devijacijama. Još prije Koncila Crkva je počela obnovom liturgije, biblijskim preporodom, ublaživanjem discipline i postova, širenjem katoličke akcije i ekumenskim radom. Sastavila je novi zakonik, razgranala katolički tisak, proširila školstvo, osnovala brojne svjetovne institute i katolička udruženja.

Najveći pothvat Crkve našeg stoljeća bio je II. vatikanski sabor, prvi pastoralni koncil u povijesti. On je veliku pažnju posvetio unutarnjem životu Crkve, ali i njezinu odnosu prema svijetu. Bavio se odgojem svećenika, redovnika i mladeži, liturgijom i misijama, aktivizacijom laikata, ekumenizmom, komunikacionim sredstvima i vjerskom slobodom. Među koncilskim dokumentima za nas naročitu važnost ima pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu – *Gaudium et spes*. Koncil je pobudio nove nade, potaknuo nove snage i dao nove smjernice za rješavanje današnjih pastoralnih problema.

Svuda u svijetu, na svim razinama – župskim, biskupijskim i nacionalnim – niču pastoralna vijeća, koja mnogostruko proširuju krug pastoralnih radnika i obogaćuju pastoral svježim silama. Poslije i povodom koncila u nekim katoličkim zemljama nastale su neke teološke i praktične zabune. Nedostatak zvanja i nestasica klera otežavaju pastorizaciju, ali uvlače u crkvenu akciju zaspale laičke snage. Unutar župa radaju se spontane ili bazne grupe, katkad i kontestatorski raspoložene. Iskušavaju se, s više ili manje uspjeha, nove pastoralne inicijative i metode. Reformirana je čitava liturgija i u nju uveden narodni jezik.

PASTORALNA TEORIJA

Prva kršćanska stoljeća nisu bila pogodna za knjigu i pastoralnu refleksiju zbog progona kojima je Crkva bila izložena. Prvi vjerovjesnici nadahnjivali su se Biblijom, evanđeljima i apostolskim pismima. Osobito su im kao pastoralno štivo služili

le tzv. „pastirske poslanice” sv. Pavla. Ubrzo se pišu i djelca pastoralnog smjera kao Pastor Hermae, zatim Didahe i Apostolske konstitucije, te mnoge homilije i katekeze (kao npr. one sv. Ćirila Jeruzalemskog). Otvaraju se i prve kršćanske škole pod nazivom katehetske (kao u Aleksandriji, Antiohiji i Edesi), koje njeguju ne samo katehetiku, već se bave i ostalim vjerskim i pastoralnim pitanjima. To su zapravo bila prva crkvena teološka učilišta misionara i vjerovjesnika.

Crkveni oci se najviše bave apologetikom, što je i razumljivo za ona vremena. S vremenom sve češće načinju pastoralnu materiju: evangelizaciju, liturgiju, katehizaciju i crkvenu upravu. Ističu se Klement Aleksandrijski (Paidagogos), Ambrozije (De officiis), Augustin (De catechisandis rudibus, De doctrina cristiana), pa onda Krizostom, Bazilije, Ciprijan i mnogi drugi. Sv. Jeronim je stekao golemu zaslugu za naviještanje prijevodom Sv. pisma na latinski (Vulgata). Prvom pastoralkom mogli bismo smatrati djelo Grgura Velikog „Liber regulae pastoralis”.²

Rana stoljeća srednjeg vijeka oskudna su u vjerskoj literaturi uopće a katekumenati, na žalost, sasvim nestaju. Nema znatnijih pastoralnih imena osim Izidora i Bede. Za laike ne postoje nikakve škole, oni postaju drugorazrednim kršćanima. Razvitkom skolastike počinju se obrađivati pastoralna, moralna i asketska pitanja (Toma, Bonaventura, Bernardo). No još uvijek pastoralka kao samostalna grana teologije ne postoji. Zasad se još pišu i uče samo „Summae”. Ipak, pomalo se rađaju specifično pastoralna djela, kao „Summae confessoriorum” i brojni „Libri poenitentiales”. Najčešće su izdavani „Stella clericorum” (najstariji primjerak iz g. 1382), pa onda „Manipulus curatorum” i „Cura pastoralis”. Nakon sabora u Toledo počinju se sastavljati i prvi katekizmi (XIV. st.).

Koncil u Tridentu svojim reformama dao je novi zamah dušobrižništvu. Tiskao je potrebite liturgijske knjige (misal, ritual, pontifikal, brevir) i pobrinuo se za nove katekizme. Koncilski otac sv. Karlo Boromejski izdaje svoje „Institutiones pastorum”. Biskup Binsfeld piše prvi pastoralni priručnik u pravom smislu riječi „Enchiriridion theologiae pastoralis” (Trier 1591). Veliki moralist i pastoralist sv. Alfons Liguori daje nam „Homo apostolicus” i „Praxis confessarii”. Pastoralna djela pišu se sve više i sve češće.

Za nas Hrvate je zanimljivo da je prva hrvatska knjiga tiskana na živom jeziku bila upravo jedna pastoralna knjiga. Tiskana je g. 1496. u glagoljaškoj tiskari u Senju, u čakavskom govoru pod naslovom „Spovid općena”, a ima pastoralno značenje i služila je kao priručnik za ispovjed.³ Otkrivena je tek nedavno. Prvu potpunu pastoralku na hrvatskom jeziku napisao je trogirski biskup Anton Ka(d)čić s naslovom „Bogoslovje dilloredno” (Bologna 1729), a obrađuje moralna i pastoralna pitanja.⁴

Pastoralka kao znanost i kao posebni školski predmet rodila se u Austriji. Opat Rautenstrauch predlaže carici Mariji Tereziji g. 1774. plan o reformi teolo-

2 Preveo na hrvatski Gj. Viočić pod nazivom „Dušobrižništvo sv. Grgura pape”, Hrvatska tiskara, Dubrovnik 1904.

3 Vanda EKL, *Dragocjen povijesno-lingvistički dokument (Vjesnik, Zagreb 14. XI. 1978)*.

4 M. VULIĆ, *Anton Kačić i njegovo Bogoslovje dilloredno*. Rim 1974.

škog studija, u kojemu se pastoralka predviđa kao zasebni teološki predmet. I stvarno, g. 1777. uspostavlja se pastoralna katedra na Teološkom fakultetu Bečkog sveučilišta. U prvoj jozefinističkoj eri pastoralka prevladava pragmatizam s isticanjem građanskih dužnosti vjernika (Pittroff, Horvath), zatim ona poprima biblijsko-teološku orijentaciju: pastoral je crkvena služba, a Isus-Pastir uzor (Sailer). Ekleziološke dimenzije pastoralka naglašuje Anton Graf, ali nakon njega caruje klerikalno shvaćanje pastoralna (Amberger, Pohl, Pruner).

Kako se pastoralno školsko gradivo namnožilo i proširilo, a u njemu izdvojile posebne grane, nastala je potreba za specijalizacijom. Tako se pastoralka s vremenom mrvi na posebne i samostalne discipline: katehetiku, liturgiku, homiletiku, pedagogiku, psihologiju, misiologiju, sociologiju i pastoralnu medicinu.

Poznatiji pastoralisti s početka našeg stoljeća su Conrad, Krieg, Noppel, Svoboda, Pfliegler i Alberione. Već od Noppela, koji je svojoj pastoralci stavio značajan naslov „*Aedificatio corporis Christi*”,⁵ pastoralka se prestaje shvaćati kao individualno djelo samih pastira, ona je „*opus Ecclesiae et operans Ecclesiam*”. Poslije radova F. X. Arnolda svima je jasno da je pastoral posao čitave Crkve, i pastira i vjernika, te da se mora odvijati po principu inkarnacije. U novije doba Rahnerova škola uporno naglašava da formalni objekt pastoralka treba da bude sadašnja situacija Crkve u suvremenom svijetu. U tom duhu je pisan i najnoviji pastoralni udžbenik na njemačkom jeziku,⁶ kao i svi noviji leksikoni.⁷ Na žalost, rijetka su sintetička pastoralna djela.⁸

Osim kod Nijemaca (Bopp, Fischer, Schurr, Greinacher, Padberg) pastoralna znanost razvija se kod svih kršćanskih naroda, osobito u Francuskoj (Ancel, Anciaux, Bretagne, Mischonneau), Španjolskoj (Floristan), Italiji (Ceriani, Spiazzi), Belgiji (Hostie, Coninck), Holandiji (Godin, Haarsma), Austriji (Klostermann, Griesl, Zulehner) i SAD (Cavanagh, Hiltner) i drugdje. Od naših hrvatskih pastoralnih pisaca moramo spomenuti N. Voršaka,⁹ M. Štiglića,¹⁰ D. Kniewalda,¹¹ I. Škreblina,¹² a od slovenskih Župančiča¹³ i Ušeničnika.¹⁴

5 C. NOPPEL, *Aedificatio Corporis Christi. Aufriss der Pastoral*. Herder, Freiburg 1937.

6 *Handbuch der Pastoraltheologie*. 6 sv., Herder, Freiburg 1964–1972.

7 *Sacramentum Mundi*. 4 sv., Herder, Freiburg 1967–1969. *Praktisches Wörterbuch der Pastoralanthropologie*. Herder 1975.

8 G. de BRETAGNE, *Corso di teologia pastorale*. Queriniana, 2 sv. Brescia 1967. FLORISTAN-USEROS, *Teologia dell'azione pastorale*. Ed. Paoline, Roma 1970. *Praktische Theologie heute*. Kaiser, München 1974. *Praktisch-theologisches Handbuch*. II. izd. Furche, Hamburg 1975.

9 *Uputa ispovjednicima*. Zagreb 1870.

10 *Katoličko pastirsko bogoslovlje*. Zagreb 1886.

11 *Pastirsko bogoslovlje*. 3 sv. Zagreb 1930, 1937, 1943.

12 *Dusobrižnikova orijentacija*. Zagreb 1956. *Zupničke uredske dužnosti*. II. izd., Zagreb 1960.

13 *Duhovno pastirstvo*, Ljubljana 1885, 1894.

14 *Pastoralno bogoslovlje*. III. izd. Ljubljana 1940.

Suvremena pastoralka trudi se biti više kristocentrična, ekezijalna, inkarnacijska, antropološka, konstruktivna, ekipna, profetska i planska. Nadasve želi pridobiti za dušobrižnički rad što veći broj angažiranih laika. U posljednje se vrijeme sve više ističe njezina povezanost sa zajednicom i životom vjernika, te joj se (po protestantskom primjeru) želi nadjenuti novo ime – praktična teologija.

Kako nam pokazuje ovaj kratki povijesni pregled, crkveni se pastoral stalno proširivao (operativno) i produbljavao (teorijski). Tijekom povijesnih mijena mijenjao se i on, ali je ostao uvijek dosljedan svojoj bitnoj zadaći – cura animarum. Unutar crkvenog kruga se usavršavao (na žalost, katkad i zatvarao u geto), a prema vani je bio apostolski i misionarski. Istina, Crkva je znala više puta zakasniti za potrebama vremena (npr. gubitak radničke klase ili još i danas agrarni pastoral na gradskim župama), no stalno se trudila da ipak bude ažurna. Uza stare ustanove i teritorijalne župe, okušavaju se i novi tipovi ekipnog rada, korištenja mass-media i grupne dinamike, te se osnivaju personalne, nacionalne i funkcionalne župske zajednice. Šteta je samo što je crkveni pastoral u prošlosti često bio više reaktivan nego pionirski, više defenzivan nego osvajalački.

Pastoralna teorija je ukorak pratila praksu, iako s malim zakašnjenjem. Ispočetka je bila prigodna i pragmatska, da bi se u prošlom stoljeću razvila u pravu znanost. Danas se nalazi u velikom previranju, traženju i parceliranju (specijalizacija i osamostaljenje pojedinih pastoralnih disciplina). Značajno je da se suvremeni pastoralisti boje pisati zaokružene pastoralne priručnike. Ograničavaju se na monografije i proučavanja specijalnih područja. U našoj domovini (začudo i za žalost!) pastoralci nije posvećena dužna pažnja, osim možda katehizaciji, i jako oskudijevamo u pastoralnim institucijama i tekstovima.

Naša pastoralna teorija i praksa procvjetat će i plodom ploditi tek kad se ispuni želja španjolskog pastoraliste Floristana: naime, da pastiri počnu pisati teologiju, a teolozi pastoralku.¹⁵

15 C. FLORISTAN, *La paroisse communauté eucharistique*. Lethielleux, Paris 1963, str. 17.

RÉSUMÉ

L'oeuvre pastoral de l'Eglise se déroule sur deux niveaux: celui de la pratique (actio pastoralis, le pastorat) et celui de la théorie (theologia pastoralis, la pastorale).

L'action pastorale d'Eglise antique reposait d'abord sur le témoignage des fidèles et la prédication. Elle se développait pendant l'histoire quand à substance et relativement aux ses méthodes. Chaque époque posait les nouveaux problèmes et cherchait des nouveaux soucis et applications pastorales. Le Concil Vatican II, le premier concil pastoral dans l'histoire du christianisme, s'efforçait de résoudre les problèmes d'aujourd'hui.

La théorie pastorale marchait sur les traces de la pratique en offrant à elle les explications théologiques et directives doctrinales, concrètes et efficaces. D'abord toute pragmatique, la théologie pastorale se développa en discipline scientifique au XVIII siècle. Née au temps de josephinisme, elle se purifie de sa tâche d'élever des sujets fidèles en allant vers sa vraie finalité sotériologique et sanctifiante. La théologie pastorale souvent s'appelle aussi „la théologie pratique”.